የፍትሐ ብሔር ስነ ስርዓት ህግ ስልጠና ለዳኞች የተዘጋጀ

ሀብታሙ አርቅይሁን
(habtieerk@gmail.com)

በዳንግለ ከተማ- ጥቅምት 2010 ዓ.ም.

- ፍትሐዊነት
- ዕውነትን መፈለግ

  - በክልሉ አሁን ያለበት ደረጃ እንዴት ነው? ምስክር ላይ የተመሰረተ? የህዝብ አመኔታ?

  - የሰበር ችሎቱ በዚህ ረገድ የገጠመው ተግዳሮት?
- Case management
- ወጭ ቆጣቢነት እና ሌሎችም
- ዓላማዎችን ለማሳካት ተከራካሪዎችም ፍርድ ቤቱም ትልቅ ሚና አላቸው።
- ዓላማዎችን ለማሳካት መታለፍ ያለባቸው ሂደቶች አሉ። ሁሉንም ባይሆን በተግባር የሚያከራክሩ ነጥቦችን እና ድንጋጌዎችን እናያለን።

- የስረ ነገር ስልጣን
  - በጉዳዩ ዓይነት
  - በተከራካሪዎች አይነት ወይም ማንነት
  - በተከራካሪዎች አድራሻ
  - በገንዘብ ግምት ሊወሰን ይችላል።

- ለፌደራል ጉዳዮች በዋናነት አዋጅ ቁ. 25/88.
- Article 5 Civil Jurisdiction

Federal Courts shall have jurisdiction over the following Civil cases:

1) cases to which a Federal Government organ is a party;
2) suits between persons permanently residing in Different Regions;
3) cases regarding the liability of officials or employees of the Federal Government in connection with their official responsibilities or duties;

የቀጠለ....

4) cases to which a foreign national is a party; ,

5) suits involving matters of nationality;

6) suits relating to business organizations registered or formed under the jurisdiction of Federal Government organs;

7) Suits regarding negotiable instruments;

8) Suits relating to patent, literary and artistic-ownership rights;

9) Suits regarding insurance policy;

10) Application for Habeas Corpus.

- **የክልል ስልጣን፣ አዋጅ ቁ.223/2007**
- ለወረዳ ፍርድ ቤት፣
  - በገንዘብ ተመን ለሚንቀሳቀስ ንብረት 300,000፤ ለማይንቀሳቀስ 500,000
  - ልጅነት ይታወቅልኝ
  - Habeas Corpus

• Issues

1. የተለያዩ ክልል ነዋሪ- የፌደራል ጉዳይ የሆነው በዋነኛነት federal interest ስላለው ነው

-አዲስ አበባ ክልል ናትን? (የኢፌዲሪ ህገ መንግስት አንቀጽ 47(1)) - የአዲስ አበባ እና የድሬደዋ ነዋሪዎች ከክልል ነዋሪዎች ጋር ክርክር ቢያደርጉ ጉዳዩ የፌደራል ይሆናልን?

-ከኢትዮጵያ ውጭ የሚኖሩ ኢትዮጵያዊያን ክርክር ሲኖራቸው

- 25/88 ተፈጻሚ ነውን?
- ቀድሞ የሚኖሩበትን አድራሻ መነሻ በማድረግ የስረ ነገር ስልጣን መወሰን ይቻላልን?
- for stronger reason የሚለውን argument መጠቀም- በሁለት ክልሎች የሚኖሩ ሰዎች ጉዳይ የፌደራል ከሆነ በሁለት ሀገሮች የሚኖሩ ሰዎች ክርክር ለምን የፌደራል ጉዳይ አይሆንም?
- which one is a better argument?
- ለስልጣን ክርክር የቀድሞ አድራሻ ይጠቅማልን?

- ባልና ሚስት የተለያየ ክልል ቢኖሩና የፍቺ ክርክር ቢቀርብ ጉዳዩ የፌደራል ይሆናልን? የሰበር መ/ቁ. 119582 እና 128844 ውሳኔዎች የባልና ሚስት ክርክር ጋብቻው በተፈጸመበት ክልል በሚገኝ የወረዳ ፍርድ ቤት ስልጣን ነው ማለቱ ህጋዊነት አለውን?
- ጋብቻው የተፈጸመበት ቦታ ወይም ክልል የግዛት ስልጣን ይወስናል እንጂ የስረ ነገር ስልጣን ሊወስን ይገባልን?
- የክልል የቤተሰብ ህግ ስልጣንን በተመለከተ የፌደራል አዋጅ ቁ. 25/88 ን ተቃርኖ ሊወጣ ይችላልን? ህጉ ተቃርኖ ቢወጣ ተፈጻሚነቱ እንዴት ነው?
- ውጭ ሃገር የተጋቡ ሰዎችን ይመለከታልን?
- Practical complications- በተጋቡበት ክልል ሀብት ሳያፈሩ ሌላ ክልል ሄደው ንብረት ቢያፈሩ ተጋቢዎቹ ወደተጋቡበት ክልል ተመልሰው ሀብት ካላፈሩበት ክልል ላይ መከራከራቸው ምክኒያታዊ ነውን?

- የመዘዋወር ነጻነትንስ በተዘዋዋሪ መልኩ አይገድብምን?
- In fact ተለያይተው የተለያየ ክልል ሲኖሩ የቆዩ ቢሆንስ?
- Irregular union ግንኙነት ውጤትን የተመለከተ ክርክር ቢሆን ኖሮ የተለየ ውጤት ይኖረዋልን?

-ከተማ ነክ ፍርድ ቤት የሚያያቸው ጉዳዮች ላይ የሌላ ክልል ተከራካሪ ወይም የፌደራል ተመዘጋቢ አካል በክርክሩ ሲሳትፍ ውጤቱ?

2.የቼክ ክርክር- ቼክ እንደ ተላላፊ ሰነድ ወይም ተራ ሰነድ ሲሆን?

3. Habeas Corpus- በአዋጅ ቁ.25/88 እና በአዋጅ ቁ. 223/2007 ግጭት አለ ወይስ የለም?

- ፍትሃብሄራዊ ከሆነ ክልል የራሱን ስልጣን መወሰን አይችልምን?
- የፌደራል መንግስት ክልል ስልጣን የለውም ባለው ጉዳይ የክልል አዋጅ ያለው ህጋዊ ውጤት ምንድን ነው?
- ወይስ በፌደራል መንግስት አካላት ህገ ወጥ ዕርምጃ ሲፈጸም አዋጅ ቁ. 25/88 እና በክልል አካላት ሲፈጸም አዋጅ ቁ. 223/2007?

4. የስ/ስ/ህጉ አንቀጽ 15(2)(ረ) የመንግስት ሰራተኛ ዕምነት በማጉደል ለሚቀርብ ክስ የከፍተኛ ፍርድ ቤት ስልጣን ነው

- አዋጅ ቁ. 223/2007 አንቀጽ 15(2)(ረ)ን አሻሽለ ማለት ይቻላልን?
- 5ሺ ያንደለ ሰራተኛ ወረዳ ወይስ ከፍተኛ ፍርድ ቤት ክሱ የት ይቀርባል?
- ሰራተኛው ትምህርት ተምሮ ባይመለስ ውልን መሰረት ያዳረገ ክስ በዚህ ድንጋጌ ማቅረብ ተገቢ ነው?

5. ንብረት ለህዝብ ጥቅም ተብሎ ሲነሳ በልዩ ህግ ጉዳዩ የሚታይበትን አካል ካለመለከተ ወይም ተgሙ ካልተggመ በመደበኛ ፍርድ ቤት ክሱ የሚቀርበው በክሱ ገንዘብ መጠን ወይስ በስነ ስርዓት ህግ ቁ. 15(2)(ሠ) መሰረት ለከፍተኛ ፍርድ ቤት ?

- በልዩ ህግ ጉዳዩ የሚታይበት አካል በተggመት ሁኔታ ምንም ካሳ ያልተወሰነላቸው ሰዎች ለመደበኛ ፍርድ ቤት ይግባኝ ማቅረብ ይችላሉን?

6.በስ/ስ/ህጉ አንቀጽ 40፣41፣43 የሚገቡ ተከራካሪዎች ስልጣንን ይወስናሉን?

- በስ/ስ/ህጉ41 መሰረት ለመግባት ያመለከተው ሰው ሲያመለክት ነው ስልጣኑን የሚወስነው ወይስ ፍርድ ቤቱ በጉዳዩ ላይ መብት እንዳለው ከወሰነ በ=ላ?
- አንድ ሰው ተከራካሪ (party to a suit) ነው የሚባለው መቼ ነው? ተከራካሪ ያልሆነ ሰው ስልጣን ሊወስን ይችላልን?

- ከፍተኛ ፍርድ ቤት የ 700 ሺ ብር ካሳ ክርክር እያከራከረ እያለ በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 43 መሰረት መድን ድርጅት ወደ ክርክሩ ቢገባና የኢንሹራንስ ሽፋኑ 40ሺ ብር ቢሆን ክርክሩ በከፍተኛ ፍርድ ቤቱ ሊቀጥል ይችላልን?
  - በአንድ ክርክር ውስጥ ክልላዊና የፌደራል ጉዳይ ተብለው የሚለዩ ዳኝነቶች አሉን?

- የ40ሺ ብሩ የፌደራል ጉዳይ እና ቀሪው 660ሺ ብር ክልላዊ ጉዳይ?

- ጉዳዩ የፌደራል የሆነው በተከራካሪዎች ማንነት እና አድራሻ ካልሆነ በስተቀር በሌሎች ጉዳዮች የዕግድ ክርክር ላይ ይግባኝ ቢቀርብ የክልል ሰበር ችሎት ጉዳዩን የማየት ስልጣን አለውን?

  የፌ/ሰ/ሰ/ችሎት የፌደራል ተመዘጋቢ ይግባኝ ካላለ በስር ፍርድ ቤት የፌደራል ጉዳይ የነበረ ቢሆንም ይግባኙ እንደክልላዊ ጉዳይ ሊታይ ይችላል ካለው በምን ይለያል?

- በዚህ ዓይነት ጉዳይ ከሳሹ በፍርድ ቤቱ ስልጣን ስር እንዲወድቅለት ክሱን በከፊል ቢተው ወይም ክሱን ላሻሻል ቢል?

7. በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 250 መሰረት የክስ ሀብት መጠን ወይም ዋጋ ተገምቶ ሲመጣ የክሱ ሀብት መጠን ከፍርድ ቤቱ ስልጣን በታች ወይም በላይ ቢሆን የፍርድ ቤቱን ስልጣን ይቀይረዋልን?

- ተከራካሪዎች የፍርድ ቤትን የስረ ነገር ስልጣን የመወሰን መብት አላቸውን?

8. የተከሳሽ ከሳሽነት ክስ ሲቀርብ አንቀጽ 17(3) ስልጣኑ በከፍተኛው ግምት ይወሰናል።

- በተለይ ጉዳዩ በህግ ተለይቶ ሲሰጥ፣ ለምሳሌ መሬት የወረዳ ፍርድ ቤት ስልጣን ነው ; ተከሳሽ ሰብል ወይም ሌላ ንብረት ግምቱ ከወረዳ ፍርድ ቤት ስልጣን በላይ ክስ ቢያቀርብ ውጤቱ ምን ይሆናል? የመሬቱ ጉዳይ አብሮ ይተላለፋልን?ቢተላለፍ የሰበር ውሳኔን ይጥሳልን?

9. የስ/ስ/ህ/ቁ. 16(1) የክሱ አርዕሥት ክሱ የቀረበበት የገንዘብ ልክ or the value of the subject matter of the suit(English version)?

- ዳኝነት በዝርዝር ተጠይቆ ድምሩ ላይ ግን የተወሰኑት ዳኝነቶች የገንዘብ መጠኑ ባይካተት የፍርድ ቤቱ ስልጣን እንዴት ይወሰናል?

10. የስ/ስ/ህ/ቁ. 358 መሰረት የሚገባ ተከራካሪ ስልጣንን ይወስናልን?

- Retrial ሲወሰን ወይስ rejection (ወደ ክርክሩ ለመግባት መብት የለውም ሲባል) ስልጣን ይወስናልን?
- Rejection ለይግባኝ ምክንያት ይሆናል። ስለዚህ በይግባኝ ደረጃ ጉዳዩ የፌደራል ወይሥ ክልላዊ? ጉዳዩ በፍ/ስ/ስ/ህ.ቁ. 41 ለመግባት አመልክቶ አትገባም ከተባለ ተከራካሪ ይለያልን?

11. የክልል ሰበር ስልጣን- የፌደራል ጉዳይን የማየት ስልጣን የላቸውም

ነገር ግን የሰር ፍርድ ቤት የፌደራልን ጉዳይ ያለስልጣኑ ካየ የክልል ሰበር ችሎት ጉዳዩን ለማረም የማየት ስልጣን አለው።

12. የከተማ ነክ እና የመደበኛ ፍርድ ቤት ስልጣን ቀላቅሎ የያዘ ክስ የት ይቀርባል? የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 17(2) እና የፌ/ሰ/ሰ/መ/ቁ. 96216 ቅጽ 16

- Splitting of claims ጋር ያለው ቁርኝት እንዴት ይታያል?

13. የመንግስት ሠራተኞች የስራ ክርክር - የከተማ አስተዳደር ሠራተኞች ቀድሞ በደንብ ቁ.25/97 መሰረት በይግባኝ ሰሚ ጉባኤ ታይቶ ይግባኙ ለከፍተኛ ፍርድ ቤት ይቀርባል

- ሌሎች ሠራተኞች አዋጅ 171/2002 መሰረት በሲቪል ሰርቪስ አስተዳደር ፍርድ ቤት ታይቶ ይግባኙ ለጠቅላይ ፍርድ ቤት ይቀርባል

- ይግባኝ ሰሚ ጉባኤ ከፊረሰ በ=ላ ጉዳዩ የት ይታያል?(አዲስ አዋጅ ይዘቱ ሌላ ካልሆነ በስተቀር)

- በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.231(1)(ሀ) መሰረት የክስ ምክንያት ክሱ እንደቀረበ ይመረመራል

- ግን የክስ ምክንያት ምንድን ነው? Is it all about justiciable matters?
- በአስተዳደራዊ ውሳኔዎች ላይ ክስ ማቅረብ ይቻላል ወይስ ቀጥታ የሰበር አቤቱታ ነው የሚቀርበው?
- በህግ በአስተዳደራዊ ውሳኔዎች ላይ ወደ መደበኛ ፍርድ ቤት ይግባኝ ማቅረብ በተፈቀዱበት ጉዳዮች ክርክሩ እንዴት ይመራል?
- በተጠሪነት የሚጠራው ጉዳዩን የወሰነው መስሪያ ቤት ወይስ በውሳኔው የተጠቀመው ሰው?
- በመሬት አስተዳደር ውሳኔዎች ላይ ክርክሩ በግለሰቦች መካከል ሲሆን ጉዳዩ ከአስተዳደራዊ ወደ ፍትሐቤሄራዊ የባለይዞታነት መብት ክርክር አይቀየርምን? ከተቀየረ ክርክሩ ህጋዊ ይሆናልን? እንደ ጣልቃ ገብ ሆኖ ቢገባ የክርክሩን ይዘት ሳይቀየር መወሰን አይቻልምን ?

- ሰነድ አልባ ቤቶች ላይ ክርክር ቢቀርብ ፍርድ ቤቶች ሊወስኑ ይችላሉን ? ጉዳዩ የክስ ምክንያት አለውን ?
- የክስ ምክንያት በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.33(2)(3) ከተመለከተው የመክሰስ መብት በምን ይለያል?
- የመክሰስ መብት መቼ ነው የሚመረመረው? ልክ እንደ ክስ ምክንያት ክሱ እንደቀረበ? ከ first hearing በ=ላ?
- የክስ ምክንያት - ዳኝነት ሊጠየቅበት የማይገባ ጉዳይ ነው። ለምሳሌ ካሳ፣ንብረት፣ውል **የክስ ምክንያት ያላቸው ጉዳዮች** ናቸው ተብሎ ሊወሰድ ይችላል።
- Defective የሆኑ ክሶች- ለምሳሌ ልጇ ቤት ስለሸጠች የሸያጩን ገንዘብ ታካፍለኝ የሚል ክስ(የቀድሞ ምዕራብ ጎጃም ከፍተኛ ፍርድ ቤት የቀረበ ክስ ነው)

- ከመነሻውም የክሱ ዝርዝር የከሳሽን መብት የማያሳዩ ከሆነ ተከሳሽ ክርክር አቅርቦ vested interest የለውም (Art. 33(2)) በማለት እንዲክድ መጠበቅ የስነ ስርዓት ህጉን ዓላማ ያሳካልን? ወይስ የክስ ምክንያት የለውም (Art. 231(1)(ሀ)) ሊባል ይገባል?
- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.33 vested interest
- 33(1)- ክስ ለማቅረብ ችሎታ ያለው- minority, interdiction- እንደታወቀ የሚመረመር
- 33(2)- በክሱ ነገር ላይ ጥቅም ወይም መብት ያለው
- 33(3)- በተከሳሽ ላይ የሚጠይቀውን ጥቅም እና መብት በማረጋገጥ
- Art. 33(2)(3) ተከሳሽ መልስ ከሰጠ እና ከካደ በኃላ ሊመረመር ይገባዋል- ወራሽ ያልሆነ ሰው ክስ አቅርቦ ተከሳሹ ቢያምንለት ምን ሊወሰን ይችላል?
- የመክሰስ መብት ተቃውሞ ካልቀረበ ሊመረመር አይገባምን? ተከሳሽ ክሱን ከካደ የመክሰስ መብት ላይ specifically ክርክር ባይቀርብም ፍርድ ቤቱ የከሳሽን የመክሰስ መብት መመርመር ይገባዋል።

- ከዚሁ ጋር ተያይዞ በተግባር ላይ ለገጠር መሬት የይዞታ ማረጋገጫ ደብተር ካላቀረቡ፣ ለከተማ ቤት ካርታ ካልቀረበ የመክሰስ መብት የላቸውም የሚል ውሳኔ ይሰጣል፤ ተገቢ ነውን?
- በሌላ ማስረጃ የማስረዳት መብትን አይጋፋም?
- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.33 እና 231(1)(ሀ) ቀላቅሎ በመጥቀስ መወሰን የራሱ ችግር አለው። ሁለቱ conceptually ተመሳሳይ ናቸውን?
- የስረ ነገር ስልጣን እና የክስ ምክንያት res judicata effect የላቸውም
- የመወረስ መብት የለውም የተባለ ከሳሽ ግን ሁለተኛ ሊከሰስበት አይችልም። ስለሆነም የወራሽነት ማስረጃ መቅረብ ያስፈልገዋል ብሎ ያመነ ፍርድ ቤት ክሱን ውድቅ ከማድረግ ማስረጃው እንዲቀርብ በመጠበቅ ሲቀርብ አከራክሮ መወሰኑ የተሻለ ነው።
- ስለዚህ በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.33(2)(3) እና 231(1)(ሀ) መካከል የሂደት እና የውጤት ልዩነት አለ ማለት ነው።

1. መጥሪያ ከደረሰ የደረሰኝ መቅረብ አለበት

   በተግባር Art. 104 የተመለከተው የምስክር ዝርዝር አይፈጸምም

2. መጥሪያ ለመቀበል እምቢተኛ ከሆነ ወይም ደረሰኝ ለመስጠት እምቢተኛ ከሆነ በቃላ መሃላ ማመልከቻ ሲረጋገጥ መብቱ ይታለፋል

3. ተፈልጎ ከጠፋ እና በቃላ መሃላ ማመልከቻ ሲረጋገጥ ምትክ መጥሪያ- which means is better way of serving?

4. በባልና ሚስት ክርክር ተከሳሽ ባይቀርብ ፍቺ ሊወሰን ይችላልን ?

5. ከሳሽ መጥሪያውን ወጭ አድርጎ ወስዶ ወይም ሳይወስድ ለመልስ በተቀጠረበት ቀን ከሳሽም ተከሳሽም ቢቀሩ የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 70(መ) ተፈጻሚነት አለውን ?

- ተጠርቶ ያልቀረበ መልስ የማቅረብ መብቱ ይታለፋል።

መልስ የማቅረብ መብት መታለፍ ያለው ህጋዊ ውጤት

1. ክርክር የማቅረብና የመሳተፍ መብት - በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.73(first hearing)፣72 እና during second hearing

- First hearing ላይ ከቀረበ ክርክር የማቅረብ መብት አለው
- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.72

-ከ First hearing እስከ ቀጣዩ ቀጠሮ ከቀረበ

-በቂ ምክንያት ያለው

- የመከላከያውን ክርክር ማቅረብ ይችላል። Is it inclusive of the statement of defense?

- If one is appeared during second hearing, there are two arguments
  - first- በሌለበት ተብሎ የተሰጠውን ትዕዛዝ ካላስነሳ በክርክሩ ሂደት ሊሳተፍ አይገባም

- second- በሂደቱ ሊሳተፍ ይገባል ማቅረብ የማይችለው የራሱን ክርክር እና ማስረጃ ነው:: So, cross-examination is possible.
- ግልጽ ድንጋጌ ከሌለ የሰነ ስርዓት ህጉን ዓላማ የሚያሳካውን መከተል ተገቢ ነው::

2. የሚቀርበው ክርክር ወሰን (scope)

- መልስ የማቅረብ መብቱ የታለፈበት ተከራካሪ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ማቅረብ ይችላልን?
- Art. 244(3) ቶሎ ተጠቃለው መቅረብ አለባቸው (ትክክለኛ ፍርድ ለመስጠት መሰናክል ከሚሆኑት በስተቀር - eg. የስረ ነገር ስልጣን)
- መልስ ያቀረበ ሰው በጽሁፍ ያላቀረበውን የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ በ first hearing ጊዜ ማቅረብ ይችላልን?
- ሌሎች ክርክሮችን በተመለከተስ?

3. ማስረጃ የማቅረብ መብት

- በ first hearing ጊዜ ማስረጃ መዘርዘር ለምሳሌ ምስክር ይቻላልን ?
- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 137- ሰነድ ማቅረብ ይቻላልን?
- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 256- መልስ ላላቀረበ ነገር ግን በሂደቱ እየተሳተፈ ያለ ተከራካሪ ተፈጻሚ ነውን?
- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 249 እና 264 መሰረት ፍርድ ቤቱ መልስ የማቅረብ መብቱ የታለፈበትን ወይም በሌለበት የሚታይን ተከራካሪ ሊጠቅም የሚችል ማስረጃን ሊያስቀርቡ ይችላሉን?

- ማስረጃ ማቅረብ ካልተፈቀደ በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 73 እና 72 መሰረት ክርክር እንዲያቀርብ መፍቀድ ምን ፋይዳ አለው?

1. የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 244(2) ላይ የተዘረዘሩት የክስ መቃወሚያዎች exhaustive ናቸውን?

- በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.216 የተመለከተው ክስን ነጣጥሎ (ከፋፍሎ) ማቅረብ የክስ መቃወሚያ ሊሆን አይችልም ማለት ነው?
- What is the difference between splitting of claims and joinder of claims?
- ክስን ከፋፍሎ ማቅረብ የተከለከለው የክስ ምክንያት አንድ በሆነ ጊዜ ነው።
- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.220 የተመለከተው ተጣምሮ መከሰስን መቃወም የሚቻለው ክርክሩ ከመጀመሩ በፊት ነው የሚለው ተፈጻሚነቱ ክሶችን ስለማጣመርን የሚመለከት እንጂ ክሶችን መከፋፈልን አይመለከትም።

- በእርቅ ባለቀ ጉዳይ ላይ የቀረ ሀብት ቢገኝና ክስ ቢቀርብ ተነጣጥሎ የቀረበ ያስብለዋልን ?

- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.216 እና 218(ሀ) መሬት ከአላባው ጋር አጣምሮ አለማቅረብ ክሱን ውድቅ ያስደርጋልን? የሰበር ውሳኔ
- የመሬት ክሱ ቀርቦ ከተወሰነ በኃላ ለሚገኝ ዓላባ ክስ ቢቀርብ የተነጠለ ያስብለዋልን?
- በባልና ሚስት ክርክር በሚንቀሳቀስ ንብረት ተከራክረው ካለቀ በ=ላ አዲስ ክስ በማይንቀሳቀስ ንብረት ቢቀርብ ክሱ ተነጣጥሎ የቀረበ ነው ያስብለዋልን ?
- ሆነ ብሎ መቀነስ- it has to be presumed.
- ሚስት ከክርክር በ=ላ የተደበቀ የጋራ ንብረት ብታገኝና ክስ ብታቀርብ ክሱ ተነጥሎ የቀረበና ተቀባይነት የሌለው ነው ያስብለዋል?

- ፍርድ ቤት ዳኝነት ሳይጠየቅበት የተነጠለውን ሀብት ወይም ገንዘብ ክስ እንዲቀርብበት መብት ቢጠብቅ ውጤቱ ምንድን ነው? ፍርድ ቤት በህግ ያልተሰጠን መብት መፍጠር ይችላልን? ፍርዱ ካልተሻረ ውጤቱ ምንድን ነው?
- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 216 ክስን ነጣጥሎ ማቅረብ ክርክሩ በፍርድ ቤት ሊነሳ ይችላልን? ስነ ስርዓት ህጉን የመምራት ግዴታ የፍርድ ቤቱ አይደለምን?
- ክሱ እንደቀረበ ተከሳሽ መልስ ሳይሰጥበት ፍርድ ቤቱ 216 ን ጠቅሶ ክሱን ውድቅ ማድረግ ይችላልን?
- ተከሳሽ ያመነውን ክስ ፍርድ ቤት ክሱ ተከፋፍሎ የቀረበ ስለሆነ ተቀባይነት የለውም ማለት ይችላልን?

2. የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 5 በፍርድ ያለቀ

- ስልጣን ባለው ፍርድ ቤት- የስረ ነገር ስልጣን በሌለው ፍርድ ቤት የተሰጠ ፍርድ ማለት ነው? Void judgment?
- የኢፌዲሪ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት በአንድ ውሳኔ ዋና ጭብጥ ሳያደርግ የስረ ነገር ስልጣን ሳይኖረው በተሰጠ ፍርድ ሊፈጸም አይገባም - የሰበር ውሳኔ የትኛው ክፍል ነው የሚያስገድደው ?
- Or ፍርድ ለመስጠት ስልጣን ባለው አካል{ courts and quasi-judicial organs} የተሰጠ ፍርድ ማለት ነው?
- አስተዳደራዊ ውሳኔዎች res judicata effect አላቸውን?
- የመጨረሻ ፍርድ- በስረ ነገር ስልጣን፣ በክስ ምክንያት አለመኖር የተወሰኑ?
- የክርክሩ ዓይነት እና ጭብጥ ተመሳሳይነት- ሁከት እና ባለቤትነት፣ በገጠር መሬት ባለይዞታዎች ከተከራከሩ በ=ላ መንግስት በቀደመው ክርክር የረታው አርሶአደር ላይ የባለቤትነት ክስ ቢያቀርብ?

- የተከራካሪዎች ተመሳሳይነት ወይም ከእነርሱ መብት ካገኙ ሰዎች- ከተጋቢዎች አንዱ በጋራ ንብረት ክስ አቅርቦ ቢረታ ሌላኛው ተጋቢ አዲስ ክስ ማቅረብ ይችላል? ሌላኛው ተጋቢ ሳያውቅ ቢሆንስ?
- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 5(4)- ብዙ ሰዎች የሚያቀርቡት ሆኖ ከረቱ በክርክሩ ላልተካፈሉት res judicata effect አለው:: ከተረቱ ግን res judicata effect የለውም
- በፍርድ ያለቀ የሚለው መቃወሚያ በፍርድ ቤት ሊነሳ ይችላልን? በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 8(1) በቀጠሮ ላይ ስሊሚገኙ ክሶች - ሌላው ፍርድ ቤት ተቀብሎ ሊያከራክር አይችልም ተብሎ የተደነገገውን በማዛመድ ማየት እንችላለን?
- በአንድ ጉዳይ ሁለት የጸና ፍርድ ቢኖር የትኛው ሊፈጸም ይችላል?

3. መቃወሚያዎች ላይ ክርክር ስለማድረግ

- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.245(1) - መቃወሚያ ሲቀርብ ሌላኛው ተከራካሪ ክርክሩን እንዲያቀርብ መፍቀድ

- ማስረጃ መስማት

- ይርጋ ከተነሳ ይርጋው የሚgረጥበትን ምክንያት እንዲያቀርብ እድል ሊሰጠው ይገባል ማስረጃም መስማት ካስፈለገም መስማት ይገባል:: የማስረጃው ዓይነት የግድ አስቀድሞ የተዘረዘረ መሆን አለበትን?
- በመቃወሚያው ላይ ክርክር ለማደረግ በተቀጠረበት ከሳሽ ወይም ተከሳሽ ባይቀርቡ ውጤቱ ምንድነው?
- በመቃወሚያ ላይ ክርክር እንዲያቀርብ ካልተፈቀደለት ያለው እድል በይግባኝ ጊዜ ማቅረብ ነው:: የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 329(1) ደግሞ አዲስ ክርክር ማቅረብን ይከለክላል:: ግን አዲስ ክርክር ተብሎ ውድቅ መደረግ አለበት ?
- ብዙ መቃወሚያዎች ኖረው በአንዱ ብቻ ከተወሰነና ጉዳዩ በይግባኝ ከተሻረ ሌሎች መቃወሚያዎችን መመርመር ይገባል።

- የመደመጥ መብት የሚረጋገጥበት ነው
- ክርክርን ለመምራት፣ የክርክራቸውን ልዩነት ለመመልከት እና ጭብጥ ለመመስረት አስፈላጊ ሂደት ነው

- የጭብጥ ዓላማ- ፍትህ እንዳይዛባ በማድረግ ክርክሩን ለመምራት
  - የማስረዳት ሸክሙ የማነው የሚለውን ለመለየት
  - ጊዜና ወጭን ለመቆጠብ
  - ጥሩ የፍርድ አሰጣጥ እንዲኖርም ያደርጋል
- በተግባር ዳኞች ዝግጅት ሳናደርግ ክስና መልሱን ሳናነብ ተከራካሪዎችን ምን ትላላቹህ በማለት ክርክሩን ስለምንመራ ዓላማዎቹ ሳይሳኩ ይቀራሉ

- አንዳንዴ በሌላ ቀጠሮ የማጣራት ስራ በመዝገቦች ላይ ተሰርቶ ይገኛል
- አንዳንዴ አዲስ ዳኝነት ተጠይቆበት ይገኛል። ከተጠየቀው ዳኝነት በከፊል በክስ መስማት ጊዜ መተው ይቻላልን?
- በክስ መስማት ጊዜ የተከራካሪዎች አለመቅረብ በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 69 እና 73 የተመለከቱትን ለመፈጸም ያስችላል:: ነገር ግን during second hearing በምስክር መስማት ወይም ማስረጃ መቀበል ጊዜ እነዚህ ድንጋጌዎች ይፈጸማሉን?

- ማስረጃ ምንድን ነው-
- ፍሬ ነገርን ወይም በጭብጥነት የተያዘን ጉዳይ መኖር አለመኖርን ለማሳየትና ለማሳመን የሚቀርብ ነው
- አለ ወይም የለም የተባለውን ነገር ዕውነተኛነት ወይም ትክክለኛነት ለማረጋገጥ ወይም ለማስተባበል የሚቀርብ ነው
- ስለዚህ የሚከተሉት ነገሮች ማስረጃ አያስፈልጋቸውም ማለት ነው

1. ህግን የሚመለከት ክርክር- ነገር ግን የህግ ክርክርን ከመወሰናችን በፊት ማስረጃ የሚያስፈልጋቸው ነገሮች የሉም ማለት አይደልም። ለምሳሌ የስረ ነገር ስልጣን ለመወሰን የት ክልል እንደሚኖር ማረጋገጥ ያስፈልጋል
2. የታመነ ነገር ማስረጃ አያስፈልገውም:: ግን በምን ሁኔታ የት የታመነ?

- መልስ ሲያቀርብ አምኖ በቃል ክርክር ቢክድ?

- በሌላ ፍርድ ቤት በሌላ ጉዳይ አንድ ፍሬ ነገር ቢያምን አሁን በተያዘው ጉዳይ ያለው ውጤት ምንድን ነው?
- የታመነውን ፍሬ ነገር መልስ ወይም ክስ ሲሻሻል ተክዶ ቢቀርብ ህጋዊ ውጤቱ ምንድን ነው?
- የታመነ ፍሬ ነገርን ጉዳዩ በስልጣን ምክንያት ሲዘጋ ስልጣን ባለው ፍርድ ቤት ተክዶ ቢቀርብ?
- በመሸሸ የተሰጠ መልስ እንደታመነ ይቆጠራል ለካሳ ጥያቄ የቀረበውን የገንዘብ ልክ በስተቀር (የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 83) ካሳ ምንድን ነው? በፍ/ህ/ቁ. 2118 መሰረት ዕቃዎችን ማስመለስ ካሳ ነው። ስለዚህ ካሳ ከንብረት ክርክር በምን ይለያል? በካሳ ክርክር ምኑ ነው የሚካደው?

- መልስ አቅርቦ በግልጽ ያልካደውን እንደታመነ ከተቆጠረ መልስ የማቅረብ መብቱ የታለፈን ወይም በሌለበት የሚታይን ተከራካሪ እንደካደ መቁጠር ምክንያታዊነት ነው ወይ?

3. ፍርድ ቤት ግንዛቤ ሊወስድባቸው የሚችሉ ነገሮች- እንደ ህዝብ በዓላት ቀናት

4. የህግ፣ የህሊና ግምት - ከአንድ ከተረጋጋጠ ፍሬ ነገር በመነሳት ሌላ ፍሬ ነገር ትክክለኛነት መገመት ማለት ነው- ለምሳሌ በፍ/ህ/ቁ. 2020 መሰረት ዋናውን የዕዳ ሰነድ መመለስ ዕዳው እንደተከፈለ ያስቆጥራል

1. በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 223 እና 145- ከክስና መልስ ጋር የሚቀርቡ ናቸው።የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 145 የማስረጃው ዝርዝር ቀርቦ በፍርድ ቤቱ ትዕዛዝ የሚቀርቡ ናቸው።

- ማስረጃ የሌለው ክስ እና መልስ ሊቀርብ ይችላልን?
- ዐ/ህግ ተወክሎ ለሚከራከርላቸው ተgማት ከዛው ለሚገኙ ማስረጃዎች የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 145ን ይጠቀማሉ- ተገቢ ነው ትላላቹህ?

2. በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.137 ማስረጃ የሚቀርበው- ከመጀመሪያው ቀጠሮ በፊት or first hearing በፊት የሰነድ ማስረጃን የሚመለከት ነው

A. በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.223 ተዘርዝሮ ያልቀረበ?

B. በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.145 ተጠይቆ ያልቀረበ?

C. አስቀድሞ ያልቀረበበትን ምክንያት በበቂ ሁኔታ ለሚያስረዱ?

D. ማናቸውም ዓይነት የሰነድ ማስረጃ በቂ ምክንያት ሳይጠየቅ ?

- የትኛው ምክንያታዊ ነው?

- መልስ ያላቀረበ ተከራካሪ ያለው መብት? ክርክር ሳያቀርብ ምን ሊያስረዳ ማስረጃ ሊያቀርብ ይችላል ?

3. የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.256 - በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 137 እና 249 መሰረት መቅረብ የሚገባቸው ማስረጃዎች ሳይቀርቡ ለቀሩት ማስረጃዎች- ይህ ማለት በዚህ ድንጋጌ መሰረት የሚቀርቡ ማስረጃዎች ክሱ ከተሰማ በኃላ ፍርድ እስከሚሰጥበት ጊዜ ድረስ ነው ማለት ነው?

- በቂ ምክንያት ሲቀርብ
- ነገሩ የሚሰማበትን ቀጠሮ ይወስናል

- ብዙ ጊዜ አዲስ የተገኘ ማስረጃ የሚቀርብበት ነው
- መልስ ያላቀረበ ተከራካሪ ክሱ ሲሰማ ቀርቦ ከተከራከረ እና አዲስ ማስረጃ ካገኘ ማቅረብ ይችላልን

4. በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 264 ፍርድ ቤቱ በራሱ ስልጣን የሚያስቀርባቸው ማጣሪያ ማስረጃዎች

5. በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 40 መሰረት ተከሳሽ ሲጨመር ወይም ክስና መልስ ሲሻሻል?

- ፍርድ ቤት ትዕዛዝ ሰጥቶ የሚሰቀርባቸው ማስረጃዎች፡

  - በተግባር ስልጣኑን ያለመጠቀም- ክርክሩ እንደገና እንዲታይ ምክንያት ይሆናል

- ማስረጃዎች ከቀረቡ በ=ላ ለተከራካሪ ያለማሳወቅ፣ ሚስጥራዊ ማድረግ፣ በተከራካሪዎች ሲጠየቅም የፍርድ ቤቱ ማስረጃ ነው ብሎ ማለፍ፣ ይዘቱ እንèን ክርክር እንዲያቀርቡበት ዕድል ያለመስጠት ይታያል።

  ነገር ግን ፍርድ ቤቱ የያዘው የተከራካሪዎች ጉዳይ ነው። due process right ማክበር ማለት ማስረጃው ላይም ተከራካሪዎች ዕድል እንዲኖራቸው ማድረግም ያስፈልጋል ። ካልተደረገ

1. የፍ/ስ/ስ/ህጉ በክስና መልስ የሚቀርቡ ማስረጃዎች ለተከራካሪ እንዲደርስ ማዘዙ፣ በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 137 መሰረት ክስ ከመሰማቱ በፊት እንዲቀርብ መደንገጉ፣ በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 256 የሚቀርቡ ማስረጃዎች ላይ በማስረጃው ላይ ክርክር ለማድረግ ቀጠሮ እንዲሰጥ መጠየቁ- የመደመጥ ዓላማን መያዙን በግልጽ መረዳት ይቻላል። ካልተፈጸመ ዓላማውን ይስታል

2. misperception , loss of public trust and confidence እንዲኖር ያደርጋል

- 3. በተግባር ችግር ያመጣል። የሚቀርቡት ማስረጃዎች ሁሉ ትክክልና ተገቢ ስለማይሆኑ - ለምሳሌ- የመሬት አስተዳደር ማስረጃዎች ችግሮች ያሉባቸው ይኖራሉ- ችግሩን ለመቀነስ ለማስረጃው አሰባሰብ ቅርብ የሆኑትን ተከራካሪዎች እንዲሰሙ ማድረግ ያስፈልጋል። In doing so we can achieve the search of truth objective of civil procedural law.
- የፍ/ስ/ስ/ህ.ቁ. 78፣ የእግድ ክርክሮች፣ የመጥሪያ አደራረስ ክርክሮች ማስረጃ አቀራረብ የፍ/ስ/ስ/ህ.ቁ.223 ን ይከተላልን?
- በአስተዳደራዊ ውሳኔዎች ለመደበኛ ፍርድ ቤት ይግባኝ ቢቀርብ ተከራካሪዎች ማስረጃ እንዴት ያቀርባሉ?
- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.199 እና 256(1)- ለቀጠሮው ምክንያት የሆነው ማስረጃ ባይቀርብ ውጤቱ መዝገብ መዘጋት ነውን ወይስ በሌለበት ማለት ? ታልፎ ፍርድ ከተሰጠ ያላቀረበው በበቂ ምክንያት መሆኑን መቼ ያስረዳል ?

- የምስክር አቀባበልን በተመለከተ

- ጭብጥ ሳይዙ መጥራት- ከተያዘው ጭብጥ ውጭ እናሲያዝ ቢሉ?
- ምስክሩ በጉዳዩ ላይ ድምዳሜውን ገልጾ ድምዳሜው ላይ ለመድረስ የተጠቀመበትን መንገድ ሳይገልጽ መቅረት- ለምሳሌ- መሬቱ የከሳሽ ነው ካለ ምስክሩ መሬቱ እንዴት እንደተገኘ፣ የከሳሽ መሬት መሆኑን እንዴት እንዳወቀ መጠየቅ አለበት (direct or indirect knowledge እንዳለው መጣራት አለበት)
- ምስክር መጠየቅ የማይችሉ ተከራካሪዎች ሲኖሩና ምስክርን በመጠየቅ የዳኞች ሚና ምን መሆን አለበት? ማጣሪያ ጥያቄ ማለት ምስክሩ ተናግሮ ግልጽ ላልሆነው ማለት ነው ወይስ ዕውነቱን ለማጣራት ከተያዘው ጭብጥ አንጻር መጠየቅ አለበት?
- ምስክሮች በክርክሩ ጭብጥ ላይ ካልመሰከሩ ጉዳዩ በይግባኝ ጊዜ እንደገና እንዲሰሙ ሊመለስ ይችላል።

1. የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 40- ተከራካሪዎቹን መጨመርና መተካት

- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 40(2)- የፍርድ ቤቱ ስልጣን ነው። ይህን ስልጣን አለመጠቀም ጉዳዩ እንደገና እንዲመለስ ምክንያት ይሆናል

2. የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 41- ጣልቃ-ገብነት

- ዳኝነት ክፍያ- በከሳሽነት ሲገባ - በመርህ ደረጃ ከሳሽ ዳኝነት መክፈል አለበት። ነገር ግን ከሳሽ ከከፈለው ድጋሜ ክፍያ መጠየቅ ተገቢ ነውን? ከሳሽ የከፈለውን ጣልቃ ገቢው እንዲጋራው መጠየቅ ይችላል።

- በተከሳሽነት ለሚገቡ የዳኝነት ክፍያ አይመለከታቸውም።

- በከሳሽነት የሚገቡት ዋናውን የክስ ዳኝነት መቀየር ይችላሉን? ከሳሽ የውርስ ቤት በድርሻው ቢጠይቅ ጣልቃ የገባው ሌላ ወራሽ ቀሪውን ድርሻ መጠየቅ ይችላልን?

- ጣልቃ ለመግባት መከተል ያለብን Procedure- ጣልቃ ለመግባት ማመልከቻ ማቅረብ፣ መብቱ ላይ መወሰን የፍርድ ቤቱ ስልጣን ነው ወደ ክርክሩ ከገባ ማመልከቻው ለተከራካሪዎች ይደርሳል በተለይ በከሳሽነት የሚገባ ከሆነ ተከራካሪዎች በጽሁፍ መልስ ሊያቀርቡበት ይገባል።

- በተከሳሽነት የገባ ሰው ዋናው ተከሳሽ ያላነሳውን ክርክር ለምሳሌ- የይርጋ ክርክር ማንሳት ይችላልን? ከቻለ ውጤቱ ምንድን ነው? ዋናውን ተከሳሽንም ይጠቅመዋልን? በአንድ ዘንግ የሚቆሙ(debtors jointly and severally liable- civil code art. 1896, 1901 and the ff.) እና የማይቆሙ ተከሳሾች መካከል ልዩነት አለን?

- ጣልቃ ገብ የፍርድ ቤት የሰረ ነገር ስልጣንን የማስቀየር ሁኔታን ሊፈጥር ይችላልን?

- በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 41 መሰረት ጣልቃ ለመግባት አመልክቶ አይገባም የተባለ ሰው ይግባኝ ባያቀርብ, በተመሳሳይ ጉዳይ አዲስ ክስ የማቅረብ መብት አለውን?

- በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 41 መሰረት ጣልቃ ለመግባት አመልክቶ አይገባም የተባለ ሰው በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.358 መሰረት ከፍርድ በ=ላ መቃወሚያ ማቅረብ ይችላልን?

ጣልቃ ለመግባት አመልክቶ አይገባም የተባለ ሰው እንደ ተከራካሪ ይቆጠራልን በሌላ በኩል በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.358 መሰረት መቃወሚያ ለማቅረብ የፊ/ስ/ስ/ችሎት ክርክሩን የማያውቅ ሰው መሆን አለበት ማለቱ ጋር ተዛምዶ ሲታይ ህጋዊ ውጤቱ ምንድን ነው ?

- በይግባኝ ደረጃ ባለ ክርክር በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 41 መሰረት ጣልቃ መግባት ይቻላልን? ከፍርድ በ=ላ pending case ላይ በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.358 መሰረት መቃወሚያ ማቅረብ ይችላልን?

- ከ remand በ=ላ ጣልቃ መግባት ይቻላልን?

- ጣልቃ ገብ ከክርክሩ በ=ላ ክርክር ባልተደረገባቸው ንብረቶች አዲስ ክስ በተከሳሽ ላይ ቢያቀርብ ክሱ ተነጣጥሎ የቀረበ ያስብለዋልን?

3. የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 43 የሶስተኛ ወገኖች ጣልቃ መግባት (Impleader, Joinder of third party)

- ወደ ክርክሩ ከሚገባው ወገን ጋር ተከሳሽ ያለውን ግንኙነት መግለጽ ነው ወይስ ማስረዳት ነው ያለበት ?

- ወደ ክርክሩ እንዲገባ መወሰን የፍርድ ቤቱ ስልጣን ሲሆን የከሳሽ ክስና መልስ ተልኮለት መልስ ያቀርባል ክርክሩ ይሰማል

- 3ኛው ወገን መጥሪያ እስኪደርሰው ድረስ የፍርድ ቤቱን የስረ ነገር ስልጣን መወሰን አያስፈልግም ምክንያቱም ተከሳሹ መጥሪያ ካላደረሰ 3ኛው ወገን ከተከራካሪነት ሊሰረዝ ስለሚችል ወይም በ=ላ ስልጣን የለኝም ቢል የ3ኛውን ወገን ክርክርም አብሮ ስልጣን ወዳለው ፍርድ ቤት ማስተላለፍ ስለሚያስችል ነው፡፤

    - በካሳ ክርክር ተከሳሽ ያለነሳውን የይርጋ ክርክር መድን ድርጅቱ ቢያነሳው ውጤቱ ምን ይሆናል? ተከሳሹ ያመነውን ሃላፊነት መድን ድርጅቱ መካድ ይችላልን? የሰበር መዝገብ ቁጥር 19081 (ቅጽ 4)

- በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.43 መሰረት የሚገባው ተከራካሪ ለተከሳሽ ሀላፊነት የለብኝም ቢል?

    - በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.43 መሰረት ሲገባ ዋናው ተከሳሽ ከክርክሩ ይወጣልን?

- **የፍ/ስ/ስ/ህግ ሌሎች ክርክሮች**

1. ክስ እና መልስ ስለማሻሻል- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 91

   - በተከራካሪዎች ጥያቄ ወይም በፍርድ ቤቱ አስተያየት ሊሻሻል ይችላል

   - የተከራካሪዎች ጥያቄ በግልጽ ምክንያቱ ተጠቅሶ መቅረብ አለበት። ፍርድ ቤቱም ሲያዝ የሚሻሻለውን በግልጽ ዘርዝሮ መሆን ይገባዋል ተሻሽሎ ሲቀርብም በትዕዛዙ መሰረት መሆን አለመሆኑን ማረጋገጥ ይገባል

   - ተከሳሽ በሌለበት እየታየ ክሱ ቢሻሻል ለተከሳሽ መጥሪያ ሊላክ ይገባልን?

- የታመነ ፍሬ ነገር ሲሻሻል ተክዶ እንዳይቀርብ ጥንቃቄ ማድረግ ያስፈልጋል

   - የክሱን የገንዘብ መጠንስ መጨመር ይቻላል? የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.91(5)- ክሱ ሲሻሻል ከፍርድ ቤቱ ስልጣን በላይ ካደረገው

   - cause of action መለወጥ ይችላልን?

2. የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 250- የግምት ተቃውሞ- የክሱን ሀብት መጠን መቃወምና የሀብቱን የዋጋ ግምት መቃወም ይለያያል

   - ተገምቶ ሲመጣ የክሱ ሀብት መጠን ከፍርድ ቤቱ ስልጣን በታች ወይም በላይ ቢሆን የፍርድ ቤቱን ስልጣን ይቀይረዋልን ?

- ንብረቶቹ ካልተገኙ እነዴት ይገመታል?

3. የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 74- መዝገቡ በተዘጋ በአንድ ወር ውስጥ ካላመለከተ መዝገቡን ማንቀሳቀስ አይችልም። ነገር ግን በአንድ ወር ጊዜ ውስጥ ያላመለከተው በቂ እክል ገጥሞት ቢሆንስ? እክል ካለ እስከመቼ መጠበቅ አለበት ?

4.ዕግድ፣ማስከበርና ዋስትና

- ከፍርድ በፊት ንብረት ለማስከበር-የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 151-153-ንብረቱን ለማሸሽ ወይም ለማባከን ማቀዱ ከተረጋገጠ ተከሳሹ ዋስትና እንዲሰጥ ወይም ዕቃው ወይም ንብረቱን እንዲያቀርብና እንዲከበር የሚደረግበት መንገድ ነው

- ለጊዜው የሚሰጥ የማገድ ትዕዛዝ (injuction)-የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.154- ንብረቱ እንዳለ እንዲቆይ፣ እንዳይሸጥ፣ እንዳይለወጥ፣ ወደ ሌላ ስፍራ እንዳይዛወር የሚታገድበት ነው።

- ከክሱ መጠን ጋር ተመጣጣኝ የሆነ ሃብት

- ንብረትን ማገድ judicial mortgage effect አለው

የዕግድ ትዕዛዝ ክርክር ተደርጎበት ሊነሳ ወይም ሊሰረዝ የሚችል ነው (የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.158)

- የዕግድ ትዕዛዝ ወሳኔ ሲሰጥ ሊነሳ ይገባልን ? ከተነሳ የፍርድ ባለመብት ፍርዱን በምን ንብረት ሊያስፈጽም ነው ?
- በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 200 እና ተከታዮቹ መሰረት የሚሰጥ ዋስትና- ተከሳሹ ሊደርስበት ስለሚችለው ኪሳራ ከሳሹ ዋስትና ወይም መያዣ እንዲሰጥ ወይም ዋስ እንዲጠራ የሚደረግበት

ይህ ከሳሹን የሚመለከት ሲሆን በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 151-153 እና 154 የተገለጹት ተከሳሽን የሚመለከቱ ናችው

የተለያዩ አቤቱታዎች (የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 78፣256፣ ዕግድ የመሳሰሉት)

በማመልከቻ ሲቀርቡ አንቀበልም ማለት ወይም ተቀብሎ ትዕዛዝ ያለመስጠት

6. ዕርቅ- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 277 እና 278

- ዕርቁን ከማጽደቅ በፊት የግራ ቀኙን ስምምነት በማንበብ ፈቃዳቸውን ማረጋገጥ ይገባል

- የዕርቁ ስምምነት በተከራካሪዎች ወይም ልዩ ውክልና በያዘ ሰው መፈጸም አለበት። ነገር ግን ዕርቁን ያለተከራካሪዎች በጠበቃ አማካኝነት ቀርቦ ሊጸድቅ አይችልምን ? ዕርቅ ማጽደቅ የክርክር ስርዓት አካል አይደለምን ? ጠበቃ ክርክር እንዳያቀርብ መከልከል አይሆንምን ?
- ዕርቁ በአንዱ ወገን ቢካድ ውጤቱ ምን ይሆናል በማስረጃ አረጋግጦ መፈጸሙ ከተረጋገጠ ማጽደቅ ወይስ እንደካደው ዕርቁን ውድቅ ማድረግ?
- ዕርቅ በፍርድ ቤቱ ዕውቅና የተደረገ እና ከዕውቅና ውጭ መደረጉ ለማጽደቅ የ procedure ልዩነት አለውን ?
- በባልና ሚስት ክርክር ስለፍቺ ውጤት ስምምነት ፈጽመው ቢቀርቡ የአማራ ክልል የቤተሰብ ህግ አንቀጽ 91(3) መሰረት ስምምነቱ የልጆችን ወይም የአንደኛውን ተጋቢ መብት ከጎዳ እንዲስተካከል ያዛል።

- ሌሎች ስምምነቶችን ለህግና ለሞራል ተቃራኒ ካልሆኑ በቀር ይዘታቸው ይስተካከል የማለት ስልጣን ፍርድ ቤት አለውን ?
- እርቅ ከጸደቀ ውጤቱ እንደፍርድ ስለሆነ ተገዶ ይፈጸማል ስለዚህ ዕርቅ መቀጮ ያስፈልገዋልን? መቀጮ ተካቶ ሲመጣ ከስምምነቱ እንዲወጣ መደረግ አለበት ወይስ መቀጮው አብሮ መጽደቅ አለበት? ከመዋዋል ነጻነት አንጻር እንዴት ይታያል?
- ዕርቁ ከነመቀጮው ከጸደቀ ፍርዱ እንዴት ይፈጸማል? መቀጮው በአፈጻጸም ችሎቱ ሊታይ ይችላልን? ውል አፍራሹ ማነው የሚለው ማስረጃ መስማትም የሚያስፈልገው ከመሆኑ አንጻር አፈጻጸም ችሎት ፍሬ ነገር አጣርቶ መወሰን ይችላልን? በማስረጃ ተጣርቶ የሚፈጸም ፍርድ አለን?

- ዕርቁ ላይ ተከራካሪ ያልሆነ ሰው ታርቆ ቢቀርብ ተካቶ እርቁ ሊጸድቅ ይገባልን? ቢጸድቅ የፍርድ ባለመብት መሆን ይችላል? ተከራካሪ ያልሆኑ ሰዎች የሚለው በባልና ሚስት ክርክር ስለ ልጆች አስተዳደግ ባልና ሚስቱ ተስማምተው የሚመጡትን አያካትትም።
- በዕርቅ ላይ ለመንግስት መቀጮ እንዲከፈል ቢስማሙና ዕርቁ ቢጸድቅ መንግስት የአፈጻጸም ክስ ሊያቀርብ ይችላልን ?

  - ዕርቁ ላይ ክርክር ወይም ዳኝነት ያልተጠየቀበት ንብረት ተካቶ ቢገኝና ቢጸድቅ በአፈጻጸም ሊጠየቅ ይችላልን?

- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 284 -የጉዳዩ ዓይነቶች- ውል፣ቼክ፣ባለእዳነት የሚገልጽ ውል፣ በሂሳብ በተጣራ ሰነድ ገንዘብ ለመክፈል በተደረገ ስምምነት፣ ዋስትና ውል የሚመለከት ሲሆን
- በመሃላ ቃል የተደገፈ
- የስ/ስ/ህጉ ሰንጠረዥ 2፣ ቁጥር 2-የመጥሪያው ፎርም-መጥሪያ በደረሰዎ በ 10 ቀናት ቀርበው ክሱን ለመከላከል ፈቃድ እንዲጠይቁ
- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 285- በዚህ ሰንጠረዥ ወይም ተስማሚ ነው ብሎ በሚገምተው ሌላ ፎርም የሚለው 10 ቀናቱን ፍርድ ቤቱ ማሳጠር ሆነ ማስረዘም ይችላል ማለት ነው?
- ዋሱ አብሮ ተከሶ ዋናው ባለዕዳ መከላከያ ሲያቀርብ ዋሱ ባያቀርብ ዋሱ ላይ አስቀድሞ የዋናው ባለዕዳ ሃላፊነት ሳይወሰን ፍርድ መስጠት ይቻላልን?
- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 286(2) -በተከሳሽ ዕጅ ያለውን ሰነድ ይመረምራል። ሰነድ ያለው የጉዳዩ ዓይነቶች በሰነድ የሚረጋገጡ ስለሆነ ነው ነገር ግን ፈቃዴ ጉድለት ያለበት ነው ቢል በሰው ምስክር ሊረጋገጥ አይችልምን?

- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 286(3)- የተከሳሽ መከራከሪያ ለከሳሽ ሊደርሰው ይገባል። ከሳሽ ክርክር ማቅረብ ስለመቻሉ የተገለጸ ነገር የለም ክርክር ያቅርብ ከተባለ ክርክሩ ማስረጃን የመጋበዝ ዕድል ስላለው ጉዳዩን ከዓላማው ውጭ አያÒትተውምን ?
- የተከሳሽ ክርክር ተቀባይነት ካገኘ ወደ መደበኛው የክርክር ዓይነት ይመለሳል
- የተከሳሽ ክርክር ተቀባይነት ካላገኘ ወዲያውኑ ፍርድ ይሰጣል።

1. ዳግም ዳኝነት- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 6

- በተሳሳተ ማስረጃ የተወሰነ ከሆነና የማስረጃው ይዘት መለወጡ ከተገለጸ ወይም የተሳሳተ ማስረጃ እንደሆነ ማስረጃውን የላከው አካል ድጋሜ ዳኝነት ለማየት በቂ ነው (የፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ችሎት ቅጽ 15 ላይ ወሳኔ)

- ባወቀ በአንድ ወር ጊዜ- ፍርድ ቤቱ ሊያነሳው የሚችል የስነ ስርዓት ህግ ይርጋ

- በውሳኔው ላይ ይግባኝ ቢልም ባይልም

- ዳግም ዳኝነት ሊታይ ይገባል ወይስ አይገባም የሚለው ጉዳይ ይግባኝ አይባልበትም ስለዚህ ሊታይ ይገባል በመባሉ ፍሬ ጉዳይ ሳያልቅ የሰበር አቤቱታ ሊቀርብበት ይችላልን?

- በተግባር የአንድ ወር ይርጋው በይግባኝ ሰሚ ፍርድ ቤት ሲነሳ ይታያል። ተገቢ ነውን ?

2. የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 358 መሰረት ፍርድ ላይ መቃወሚያ ስለማቅረብ

- ፍርዱ መብቱን የነካበት ሰው

- ፍርዱ ከመፈጸሙ በፊት

- ፍርዱን በሰጠው ፍርድ ቤት የሚቀርብ- ሰበር ችሎት ቢሆንስ?

  - መብቴ ተነካ ያለው ሰው ከሌላ ክልል ነዋሪ ቢሆን ወይም የፌደራል መንግስት ተመዝጋቢ ድርጅት ቢሆን የፍርድ ቤቱን ስልጣን ይቀይረዋልን? ከቀየረው መዝገቡ ይተላለፋልን?

  - የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 358 ከአዋጅ ቀ.25/88 አንጻር special ነውን

- ስልጣኑን የሚቀይረው ማመልከቻውን እንዳቀረበ ነው ወይስ ማመልከቻው ተቀባይነት ካገኘ በ=ላ?

  - ጉዳዩ በይግባኝ ክርክር ላይ እያለ በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 358 መሰረት በሰር ፍርድ ቤት ውሳኔ ላይ መቃወሚያ ማቅረብ ይቻላልን? መቃወሚያው ቀርቦ ሌላ ውሳኔ ቢሰጥና በተመሳሳይ ጉዳዩን የያዘው ይግባኝ ሰሚ ፍርድ ቤት የመጀመሪያውን ውሳኔ ቢያጸናው ውጤቱ ምን ይሆናል?

  - የፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ችሎት በሰ/መ/ቁ. 67127 ቅፅ 13 ላይ የሰጠው ውሳኔ አንድምታ ምንድን ነው ?

- በይግባኝ ፍርዱ ከተለወጠ መቃወሚያው የት ይቀርባል ?

  - የጸደቀ ዕርቅ መብቱን የነካው ሰው ወይም ነጻ ፈቃዴን አልሰጠሁም ቢል- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ/ 274(2) መሰረት የፍ/ህ/ቁ. 3307-3324 ተፈጻሚነት አለው ?

3. ይግባኝ

- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 327(3) እና 345 በይግባኝ ደረጃ ማስረጃ የሚቀርብባቸው ድንጋጌዎች- በስር ፍርድ ቤት ያልተሰማ፣ ፍርድ ቤቱ የሚያስቀርበው

- በይግባኝ ደረጃ አዲስ ማስረጃ ቢገኝስ? የማስረጃው ይዘት ቢለወጥ ዳግም ዳኝነት ወይስ ጉዳዩ በይግባኝ ሰሚ ፍርድ ቤቱ ይታያል? ይግባኝ ሰሚ ፍርድ ቤት የፍሬ ነገሩን ትክክለኛነት የማጣራት ሀላፊነት የለበትምን?

- በይግባኝ ማስረጃ መስማት ወይስ እንዲሰማ ወደ ስር ፍርድ ቤት መመለስ ? (የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 346(ሀ) ራሱ በመቀበል ወይም የስር ፍርድ ቤት እንዲቀበል በማዘዝ) ማስረጃ በአዲስ መልክ ሲሰማ እና በስር ፍርድ ቤት የተሰማውን ማጣራት ልዩነት ሊኖረው አይገባምን ?

ይግባኙ በቅሬታው መሰረት ይመረመራል። የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 182(2) እና 328(3)- ይግባኝ ሰሚ ፍርድ ቤት በቅሬታው ከተዘረዘረው ውጭ አከራክሮ መወሰን ይችላል። scope የት ድረስ ነው? በውርስ ወይም በባልና ሚስት ክርክር ቤት ላይ ቅሬታ ቀርቦ በስር ፍርድ ቤት በተከራከሩበት ሌላ ንብረት ለምሳሌ መኪና ላይ መወሰን ይቻላልን? ወይስ ቤቱ ላይ ቅሬታ አቅርበው ክርክሮችን exhaust አድርገው ባያቀርቡም በስር ፍርድ ቤት በአግባቡ ያልታዩ ነጥቦችን የመመርመር ስልጣን ነው?

- ያስቀርባል ሲባል በግልጽ ያልጸና ጉዳይ ሁሉ እንደጸና ሊቆጠር አይገባም በፍርድ ጊዜ መወሰን አለበት። ያስቀርባል ባልተባለበት ነጥብ ይግባኝ ቢቀርብበትም ውሳኔ ያላገኘ ነው ተብሎ ውድቅ ሊደረግ የሚገባው ነው። የአፈጻጸም ዕግድ ለመስጠትም አስቸጋሪ ነው። ነገር ግን መልስ ሰጭው ክርክር ያላቀረበበት ስለሆነ ክርክር እንዲያቀርብበት ማድረግ ወይም ያስቀርባል ስንል በግልጽ ማጽናት ይኖርብናል። በከፊል ስናጸና ያስቀርባል ካልነው ጭብጥ ጋር ያለውን ቁርኝት ማየት እና እንዳይጋጭ መጠንቀቅ ያስፈልጋል።

- በአፈጻጸም የታሰረ ሰው ይግባኝ ሲያቀርብ መልስ ሰጪ ሊጠራ ይገባልን ?

- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 329(1)- በይግባኝ ደረጃ አዲስ ክርክር ማቅረብ የተከለከለ ነው። በስር ፍርድ ቤት በጉዳዩ፣በመቃወሚያው፣በማስረጃው ላይ ክርክር እንዲያቀርቡ ላልተፈቀደላቸው እና ዕድሉን በይግባኝ ደረጃ ለሚያገኙ ተከራካሪዎች ውጤቱ ምንድን ነው?

  - መስቀለኛ ተቃውሞ የሚመራበት ስርዓት የመደበኛውን ይግባኝ አቀራረብ ይከተላል

  - በመቃወሚያዎች ላይ በተሰጠ ውሳኔ ይግባኝ ሲቀርብ በፍሬ ጉዳዩ ላይ ይግባኝ ሰሚ ፍርድ ቤት ሊወሰን ይችላልን?

- ክርክሩ እንደገና እንዲታይ ከተመለሰ በ=ላ በተሰጠ ውሳኔ ይግባኝ ሲቀርብ አስቀድሞ ክርክሩ እንደገና እንዲታይ የተሰጠው ውሳኔ ሊመረመር ይችላልን?

- ክርክሩ እንደገና እንዲታይ ከተመለሰ በ=ላ ክስና መልስ ሊሻሻል ይችላልን?

- የጸደቀ ዕርቅ ላይ- ለምሳሌ- ነጻ ፈቃዴን ሳልሰጥ ስምምነቱ ጸደቀብኝ ቢል- ይግባኝ ሊቀርብ ይችላልን?

- የዕግድ ክርክር ዋናው ፍሬ ጉዳይ ሳይወሰን ይግባኝ ማቅረብ ይቻላልን?

1. በውክልና ስለማስፈጸም - የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 374(1) - ዋናውን ፍርድ ከወሰነው ፍርድ ቤት ስልጣን ጋር እኩል ነው ሲል ምን ማለት ነው?

- የፍ/ስ/ስ/ህግ ማብራሪያ የጻፉት "**አለን ሴድለር**" ፍርዱን የሰጠው ፍርድ ቤት ስልጣን ሳይኖረው ከወሰነ ውክልና የተሰጠው ፍርድ ቤት አላስፈጽምም ማለት ይችላል ብለዋል። ተገቢና ህጋዊ ነውን?

  - የጠ/ፍ/ቤት ይግባኝ ሰሚ ፍርድ ቤት እና ሰበር ችሎት ለወረዳ ፍርድ ቤት ፍርድ እንዲያስፈጽም ውክልና ቢሰጡ ወረዳ ፍርድ ቤቱ የጠ/ፍ/ቤት ስልጣን አለው ማለት ነው?ይግባኙስ የት ነው የሚቀርበው?

  - በዚህ ረገድ የፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ችሎት በመ/ቁ. 64354 (ቅጽ 11) ስልጣናቸው እኩል ነው ይግባኝ የሚቀርበው የሚፈጸመውን ፍርድ የሰጠው ፍርድ ቤት ውሳኔን ይግባኝ ለመቀበል ስልጣን ላለው ፍርድ ቤት ነው በማለት መወሰኑ ህጋዊ ነውን ?

- መተርጎም ያለበት ውክልና የተሰጠው ፍርድ ቤት ፍርዱን ሲያስፈጽም ፍርዱን እንደፈረደው ፍርድ ቤት መስሎ፣ሆኖ ያስፈጽማል ተብሎ ሊሆን አይገባምን? ውክልና የተሰጠው ፍርድ ቤት አፈጻጸሙን ማገድ ይችላል (የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 376) ከሚለው ጋር ይታረቃልን ?

  - በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 418 መሰረት ተቃውሞ ያለው ሰውስ የት ያቀርበዋል? የሰበር መ/ቁ. 64354

  - ውክልና የተሰጠው ፍርድ ቤት ሌላ ክልል የሚገኝ ቢሆን በወሰነው ውሳኔ ላይ ይግባኙ የት ይቀርባል?

2. በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 377 መሰረት የተወሰነበት ሰው በፍርድ ባለመብቱ ላይ ክስ ካቀረበ አፈጻጸሙን ፍርድ ቤቱ ሊያግደው ይችላል።

   - የትኛው ፍርድ ቤት ? የዕግድ ጥያቄው ክስ ከቀረበበት ወይስ አፈጻጸሙን ከያዘው ችሎት ነው የሚቀርበው ?

   - አፈጻጸሙ የሚታገደው ሙሉ በሙሉ ወይስ እዲስ በቀረበው የክስ ሀብት መጠን ?

3. በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.384 መሰረት የአፈጻጸም ክርክር የይርጋ ጊዜ 10 ዓመት ነው።

- የቀለብ ውሳኔ በ 9 አመቱ እንዲፈጸም ቢጠየቅ በቤተሰብ ህጉ ቀለብ ከ 3 ወር በላይ ሊጠየቅ አይገባውም ከሚለው ጋር እንዴት ይታረቃል ? የቤተሰብ ህጉ ለአፈጻጸም ክርክር ወይስ ከፍርድ በፊት መብትን ለማረጋገጥ ነው የሚፈጸመው ? ወይስ የቤተሰብ ህጉ special and latest ነው ተብሎ prevail ማድረግ አለበት ?

- በአሰሪና ሰራተኛ ህግ መሰረት ወደ ስራ እንዲመለስ ውሳኔ የተሰጠው ሰራተኛ የአፈጻጸሙን ክስ 10 ዓመት ድረስ አዘግይቶ ማቅረብ ይችላልን?
- ከተቻለ አሰሪው 10 ዓመት ሁሉ በቦታው ሌላ ሰራተኛ መቅጠር አይችልምን?

- 10 ዓመት ድረስ ማዘግየት አይችልም ከተባለ ማቅረቢያ ጊዜው ስንት ነው ?

- የአፈጻጸም ክስ አቅርበው ንብረት በማጣት የሚዘጉ ፋይሎች የይርጋው ጊዜ ይመለከተዋልን? የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.478 ዳኝነት በነጻ የታየላቸው ሰዎች በ 10 ዓመት ውስጥ ሃበት ካላገኙ ለተገለገሉበት ክፍያ አይጠየቁም የሚለው በ analogy ሊወሰድ ይችላልን ?

- የይርጋ ክርክሩን ፍርድ ቤቱ ሊያነሳው ይችላልን? የአፈጻጸሙ ደረጃ የት ላይ እያለ ? የሀራጅ ማስታወቂያ ከወጣ በ=ላ ይርጋውን ማንሳት ይቻላልን ?

4. በብድር ውሳኔ ለውሳኔው መሰረት የሆነው ውል መሰረት ተደርጎ በፍርድ ባለመብቱ ላይ የአራጣ ወንጀል ክስ ቢቀርብ አፈፃፀሙን ያግደዋልን ?

5. በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 386(2) መሰረት የፍርድ ባለዕዳ በመሃላ ቃል ተደግፎ የማይፈጽምበትን ምክንያት፣ ንብረት ወይም ገንዘብ ያለው የሌለው መሆኑን ያስረዳል።

6. ፍርድን ለመፈጸም በዋነኛነት የፍርድ ባለዕዳውን ንብረት መከተል አለብን። የፍርድ ባለዕዳው መቅረብ ግዴታ የሚሆነው ገንዘብ እንዲከፈል ከተፈረደ ነው። መጥሪያ ደርሶት ሳይቀርብ ከቀረ በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 386(4) መሰረት ታስሮ እንዲቀርብ ሊታዘዝ ይችላል። እነዲቀርብ እንጂ ፍርዱ እስኪፈጸም እንዲታሰር አይደለም።

- የፍርድ ባለዕዳ የሚታሰረው በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.387 መሰረት ለአፈጻጸሙ መሰናክል ከሆነ፣ ንብረት ካሸሸ፣ ለመሰወር ካቀደ እና በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 389 መሰረት ለመፈጸም ፈቃደኛ ባለመሆኑ ብቻ ፍርዱ ካልተፈጸመ ነው።

- ሊታሰር የሚችለው እስከ 6 ወር ሲሆን በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 390 መሰረት ፍርዱ ከተፈጸመ ወይም ባለገንዘቡ እንዲፈታ ከጠየቀ የዕስራት ጊዜው ሳይደርስ(ሳያልቅ) መፈታት አለበት።

7. ፍርድ ያረፈው መሬት ላይ ከሆነ ፍርዱ እንዴት ይፈጸማል? መሬቱን ዛሬ ከፍርድ ባለዕዳው አስረክበን ነገ መልሶ ቢቀማ የአፈጻጸም ክርክሩ ሊቀጥል ይችላል ወይስ አዲስ ክስ ማቅረብ ነው ያለባቸው?

- የፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ችሎት ፍርዱ ተፈጸመ የሚባለው የይዞታ ማረጋገጫ ደብተር ተሰርቶ ሲረከቡ ነው ማለቱ ህጋዊ ነውን?

-ቢያንስ በተገቢው ሁኔታ በቁጥጥር ስር እስኪሆን እና በንብረቱ መጠቀም እስኪጀምሩ አፈጻጸሙ እንዳላለቀ መቆጠር የለበትምን?

- በተመሳሳይ ወደ ስራ እንዲመለስ የተወሰነለት ሰራተኛ ፍርዱ ተፈጸመ የሚባለው መቼ ነው ወደ ስራ ዛሬ ተመልሶ ነገ ከስራ ቢሰናበት አፈጻጸሙን በመቀጠል ማስፈጸም ይችላልን?
- የተሰናበተበት ምክንያት ተጣርቶ አዲስ ምክንያት ከሆነ አዲስ ክስ ማቅረብ ወይም የተሰናበተው ፍርዱን ለመፈጸም አሰሪው እምቢተኛ በመሆኑ ብቻ መሆኑ ከተረጋገጠ አፈጻጸሙን በመቀጠል ፍርዱን ማስፈጸም ምክንያታዊ ይሆናል።

8. በአፈጻጸም ስለሚሸጥ ንብረት

- የገጠር ቤት ሊሸጥ ይችላልን ወይስ ቤቱ ፈርሶ ፍርስራሹ ነው የሚሸጠው? ቤቱ ከተሸጠ የÒሮ መሬቱ ዕጣ ፈንታ ምን ይሆናል ? የኢፌዲሪ ህገ-መንግስት የገጠር ቤት እንዳይሸጥ ይከለክላልን ? ቤቱ ከፈረሰ የሚጎዳው የፍርድ ባለዕዳው ነው የንብረቱ ዋጋ በጣም ይቀንስበታል።
- የዕርሻ መሬትን ፍርድ ለማስፈጸሚያ ማከራየት ይቻላልን? መሬትን በዕዳ መያዝ ይሆናል ውጤቱ?

- የከተማ ሰነድ-አልባ ቤት በአፈጻጸም ሊሸጥ ይችላልን? ከተሸጠ ገዥው በቤቱ ላይ ያለው መብት የት ድረስ ነው? ማዘጋጃ ቤት ቤቱን እንዲገምት ሲታዘዝ አልገምትም ይላል ማስገደድ ይቻላልን?

9. ከፍርድ ቤት ውጭ ፍርድን ስለመፈጸም - የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 396(4) - በፍርድ ቤት ያልተመዘገበ ክፍያ በማናቸውም ፍርድ አስፈጻሚ ፍርድ ቤት ዘንድ ተቀባይነት የለውም። ይህ ማለት ፍርድ ከፍርድ ቤት ውጭ እንዲፈጸም ስነ ስርዓት ህጉ ፍላጎት የለውም ማለት ነው?

10. በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 428(2) መሰረት በሁለተኛ ሀራጅ ያልተሸጠ ንብረት የፍርድ ባለመብቱ እንዲረከበው ይደረጋል። በልዩነት የመጣ ገንዘብ ካለ ለፍርድ ባለዕዳው መመለስ ይኖርበታል

- የፍርድ ባለመብቱ ልዩነቱን ገንዘብ ለመክፈል ከተረከበው ንብረት ውጭ ሌላ ንብረት ባይኖረው የተረከበው ንብረት ሊሸጥ ይችላል ?

- ከተሸጠ 3ኛ ሀራጅ አይሆንም ? ተጫራች ቢጠፋ መልሶ ንብረቱን ለባለዕዳው ሊያስረክብ ነው ? 3ኛ ሀራጅ ካልተፈቀደ የልዩነቱ ገንዘብ መቼና እንዴት ይመለሳል ?

- የባልና ሚስት ወይም የውርስ ቤት በሶስቱ አማራጭ ካልተፈጸመ ንብረቱን ማን ይረከበዋል ወይስ በኪራይ ሊቆይ ነው?

11. የባልና ሚስት ወይም ውርስ ንብረት በዓይነት ለመክፈል አፈጻጸሙ እንዴት ይመራል ? ሳይበላሽ የሚከፈል ከሆነ ነገር ግን ሲከፈል የማዘጋጃ ቤት መመሪያ ከሚያዘው የቦታ መጠን በታች ከሆነ ንብረቱ በዓይነት ሊከፈል ይችላልን?

የተጠለ....

12. በአንድ ጉዳይ በተለያየ ተከራካሪ ሁለት የይግባኝ መዝገብ ተከፍቶ የሚጋጭ ውሳኔ ቢሰጥ እንዴት ይፈጸማል ?

- ፍርዱና ውሳኔው ቢጋጭ፣ የገጠር መሬት ላይ የመሬቱ አዋሳኝ እና የመሬቱ መጠን መካከል ልዩነት ቢኖር እንዴት ይፈጸማል ?

13. የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 418 እና 419 መሰረት ለፍርድ ማስፈጸሚያ በተያዘው ንብረት (ፍርድ ያላረፈበት ንብረት) ላይ መብት አለን የሚሉ ወገኖች መቃወሚያ ሊያቀርቡ ይችላሉ። የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 418(3) መብቱ የሚረጋገጠው በጽሁፍ ማስረጃ ነው ይላል. The English version says “evidence”.

- በሰነድ ሊረጋገጡ የማይችሉ ንብረቶችስ?

- መብት አለን የሚሉ ወገኖች አዲስ ክስ የማቅረብ መብት አላቸው።

14. በውጭ ሀገር የተሰጠ ፍርድ ስለሚፈጸምበት ሁኔታ(የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.456 እና ተከታዮቹ)

- የአፈፃፀም ክሱ በኢትዮጵያ በየትኛው ፍርድ ቤት ሊቀርብ ይችላልን?ንብረቱ በሚገኝበት ክልል ሆኖ ግን በየትኛው ዕርከን ፍርድ ቤትይቀርባል?የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 456(3)- ለከፍተኛ ፍርድ ቤት ይላል። ነገር ግን የውጭ ዜጋ ተከራካሪ የሆነበትስ ጉዳይ ቢሆንስ?

- የፍርድ አፃፃፍ የሚጀምረው ጉዳዩን በደንብ ከመረዳት እና ከ brief ስርዓት ነው። brief መደረግ ያለበት ምን መወሰን እንዳለበት ብቻ ሳይሆን ትንታኔው እና ምክንያቱም ጭምር ነው
- በተግባር የሀሳብ ድግግሞሽ፣ በጣም የረዘመ ወይም ያጠረ፣ የሀሳብ ፍሰት የሌለው፣ መደበኛ ያልሆኑ ቃላትን አለመጠቀም- የልብ-ወለድ ወይም የቲያትር ድርሰት ወይም የፊልም ስክሪፕት መስሎ የተቀናበረ መከላከያ ማስረጃ በማለት ፍርድ ላይ መጻፍ ተገቢ አይደለም የችሎቱን ሚዛናዊነትና ገለልተኛነትም ጥርጣሬ ላይ ይጥላል።
- የተጠየቀውን ዳኝነት በሙሉ ዕልባት መስጠት- በአንድ ጉዳይ የሰሩትን ቤት ግምት እነዲከፈላቸው ተወሰነ። በአፈጻጸም ክርክር የሰሩት ቤት የለም በሚል ግምት ለማስከፈል ባለመቻሉ ጉዳዩ ሁለት ጊዜ በክልሉ ሰበር ችሎት ታይ∼ል። ሌላ ቆየት ባለጉዳይ ፍርድ ቤቱ የቦታ ክርክር ላይ ቀበሌው ለክቶ ያካፍላቸው በማለት መዝገቡን ዘግ∼ል። በሁለቱም መዝገቦች የፍርድ አፃፃፍ ጉድለት ያለባቸውና ፍርዱን ለአፈፃፀም ችሎቱ እና ለቀበሌ አስተዳደር የሰጡ ናቸው።
- የቀረቡ ክርክሮችንና ማስረጃን በሙሉ መመልከት

- በፍርድ ላይ አከራካሪ ጉዳዮችን በሙሉ መጻፍ - ጭብጥ አለመመስርት፣ ምስክር ለመስማት የተያዘውን ጭብጥ ለፍርድ መጠቀም፣ የቀረበውን ማስረጃ በሙሉ አለመመዘን፣ ፣ በካሳ ክርክር ሃላፊነትን ብቻ ፍርድ ላይ ወስኖ የካሳ መጠኑን፣ የህክምና ወጭ፣ የትራንስፖርት ወጭ፣ የሞራል ካሳን ውሳኔ (decree) ላይ ማስፈር የሚሰተዋሉ ስህተቶች ናቸው።
- ትንታኔ፣ምክንያት፣የህግ ትርጉም መስጠት- ህግን ጠቅሶ ከፍሬ ነገሩ ጋር የአለመተንተን ችግር አለ።
- የይግባኝ ክርክሮችን ለመወሰን ይግባኙ ያስቀርባል ከተባለበት ነጥብ በተጨማሪ በቅሬታው የተዘረዘሩ ሌሎች ጉዳዮችንም ጭብጥ ይዞ መወሰን ያስፈልጋል።
- በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 343 መሰረት የሚመለሱ ጉዳዮች በማስረጃ ተጣርተው በሚወሰኑበት ጊዜ ማስረጃው ተጣር~ል ወይም ክፍተቱ ተሞል~ል በማለት መዝገቡን በውሳኔ መዝጋት ይታያል። የቀድሞው ውሳኔ የተሻረ በመሆኑ ጭብጥ ይዞ ክርክሩን እንድገና መወሰን ያስፈልጋል።

- ዓላማው - ፍትሃዊነት ለማምጣት እና ተገቢ ያልሆነ ክርክር እንዳይቀርብ ለማድረግ
- የወጭና ኪሳራ ዝርዝር ማመልከቻ ማቅረብ የዳኝነት ክፍያ አያስፈልገውም
- ለመወሰን- የጉዳዩ ዓይነት፣ የወሰደው ጊዜ፣ የተከራካሪዎች አድራሻና ፍርድ ቤቱ የሚያስችልበት ቦታ ርቀት፣ ከተጠየቁት ዳኝነቶች አንጻር የተወሰነውን ማመዛዘን- ለምሳሌ-1 ሚሊዮን ጠይቆ 100ሺ ቢወሰን በ 1 ሚሊዮን የክስ ገንዘብ ኪሳራ ሊከፈል አይችልም
- መንግስት የዳኝነት ክፍያ አይከፍልም ቢረታ ተረቺው የዳኝነት ሊከፍል ይችላልን?
- ወጭዎች- የዳኝነት ክፍያ፣ የመጥሪያ፣ ለማስረጃና ለትራንስፖርት፣ ለምስክር አበል፣ የጠበቃ አበል፣ የማመልከቻ ማዛወሪያ
- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 463(3)-ኪሳራ በግምት ወይም በቁርጥ ሊከፈል እንደሚችል ይገልጻል፡፤ የሚመከረው ግን በተለይ Trial ችሎት ላይ የወጭና ኪሳራ ዝርዝር ቀርቦ ክርክር ተደርጎበት እንዲወሰን ነው

- በድሀ ደንብ ያቀረበ ሰው ከረታ በረታው ልክ በአፈጻጸም ክርክሩ ላይ የዳኝነት መክፈል አለበት(የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.476)
- ባልረታበት የክስ መጠን ደግሞ በኑሮው ሀብት በ 10 ዓመት ውስጥ ካገኘ አገልግሎቱን ላገኘበት ክፍያውን የመክፈል ግዴታ አለበት
- የፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 465- ሆነብሎ ሀሰተኛ ክርክርና ማስረጃ ያቀረበ ተከራካሪ ለእያንዳንዱ ሀሰተኛ ክርክር ከ 500 ብር ያልበለጠ ገንዘብ በካሳ መልክ ይከፍላል።
- በፍርድ ላይ የዳኝነት ገንዘብ ወስኖ ሌሎች ወጭና ኪሳራ ሳይወስኑ ማለፍ ይታያል መስተካከል ያለበት ነው።

አመሰግናለሁ።